

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА: ПОЈАМ, ОСНОВНИ МОДЕЛИ И ПРАВДА ЗА ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Марина М. Симовић¹Факултет правних наука Универзитета „Апеирон“ Бања Лука
Азра Ацајлић-Дедовић²Универзитет у Сарајеву, Факултет за криминалистику,
криминологију и сигурносне студије

Апстракт: Ресторативна правда је алтернатива традиционалном кривичноправном систему и садржи низ различитих програма који се могу примијенити у различитим фазама поступка, укључујући и скретање са формалног кривичног поступка. Ова правда је правичнија од судске и тежи ка помирењу жртве и учиниоца кривичног дјела. Концепт ресторативне правде је мотивисан активнијим приступом жртви у кривичном поступку и хуманијем поступању са учиниоцем кривичног дјела, те давањем прилике жртви и заједници да учествује у процесу рехабилитације учиниоца. Поправљање штете подразумејева одговорност и обавезе, а одговорност се не утврђује већ је учинилац прихвата. У том смислу, унутар концепта ресторативне правде развила су се у свијету четири модела, која, упркос одређеним разликама, имају заједничку основну мисао постизања наведених циљева. У литератури се као главна замјерка наводи да овакав приступ умањује казну учиниоцу кривичног дјела јер се претпоставља да би традиционалним кривичним поступком вјероватније био строжије санкционисан. Међутим, и поред критика, евалуацијске студије ове правде показале су углавном позитивне резултате.

Аутори се баве, између осталог, предностима и недостацима, те моделима ресторативне правде. У расправи се у средиште ставља и анализира значења праведне државе и друштва, те разматрају различите варијанте правде за жртве.

1 Секретар у Омбудсману за дјецу Републике Српске и ванредни професор Факултета правних наука Универзитета Апеирон Бања Лука, marina.simovic@gmail.com.

2 Редовни професор Факултета за криминалистику, криминологију и сигурносне студије Универзитета у Сарајеву, aadzajlic@fkn.unsa.ba.

Кључне ријечи: ресторативна правда, жртва, кривично дјело, кривични поступак, модели.

1. ПОЈАМ РЕСТОРАТИВНЕ ПРАВДЕ

Ресторативна правда представља приступ рјешавању сукоба, укључујући кривична и друга кажњива дјела, који полази од потреба жртве, заједнице и учиниоца и окупља све стране у сукобу како би им се помогло да заједно, на миран начин, путем дијалога, разријеше своје сукобе и проблеме и постигну споразум о томе на који начин настала штета може да буде поправљена или надокнађена, односно посљедице кривичног дјела саниране³. Програми ресторативне правде који се развијају у затворима чине надградњу постојећег система респресивног деловања.

Ресторативна правда, као алтернатива традиционалном кривичноправном систему, садржи низ различитих програма (праксе, мјере, поступке) који се могу примијенити у различитим фазама поступка укључујући и скретање са формалног кривичног поступка, потом поступке који се примјењују паралелно са постојећим кривичноправним системом, као и на програме којима се реагује како на криминално понашање појединца, тако и у случајевима масовних кршења људских права⁴.

Према Декларацији Уједињених нација о основним принципима ресторативне правде, „програм ресторативне правде“ (*restorative justice program*) значи сваки програм који користи ресторативне процесе или циљеве да би постигао ресторативни резултат. „Ресторативни резултат“ (*restorative outcome*) је споразум постигнут као резултат ресторативног процеса. Неки примјери ресторативних резултата укључују реституцију, односно рад за опште добро и сваки други програм или одговор. У „ресторативном процесу“ (*restorative process*) жртва, починиоци и (или) било која друга особа или члан заједнице на које је утицало кривично дјело заједно активно учествују у разрешењу ствари проистеклих из кривичног дјела. „Стране“ (*parties*) су жртва, починилац или било која друга особа или члан заједнице на којег је утицало кривично дјело. „Фацилитатор“ (*mediator*) је праведна и непристрасна трећа страна, чија је улога да помогне учешће жртве и учиниоца у програму сучељавања.

³ Види Сања Попић, „Појам и основни принципи ресторативне правде“, *Темуда*, vol. 10, no. 1 (2007): 25-35.

⁴ Види Kathleen Daly, *Mind the gap: restorative justice in theory and practice*, In: von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A.E., Roach, K., Schiff, M. eds. *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* (2003): 219-236.

2. ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ РЕСТОРАТИВНЕ ПРАВДЕ

Предности ресторативне правде су: поправљање штете и преузимање одговорности и обавеза од стране учиниоца кривичног дјела; искрено покајање, извињење и накнада штете од стране учиниоца кривичног дјела; брза и ефикасна правда; смањење трошкова за остварење правде; избјегавање стигматизације и етикетирања учиниоца кривичног дјела; жртва одређује мјеру правде и задовољење осјећаја правичности; избјегавање секундарне виктимизације како жртве, тако и учиниоца кривичног дјела; помирење жртве и учиниоца кривичног дјела и опрост жртве; смањење трошкова администрације у правосудном систему и извршења кривичних санкција⁵.

Предност ресторативне правде над традиционалним кривичноправним системом је у томе што нема „кривих“ и „жртава“, већ се на злочин гледа као на друштвени конфликт, у којем настају повреде људских права или међуљудских односа, а у којем учествују двије или више страна. Ресторативна правда је поступак који производи низ позитивних посљедица како за жртву, тако и за починиоца злочина, које смо представили као њене предности и недостатке. Она омогућава реинтеграцију учиниоца у локалну заједницу, као и генералну и специјалну превенцију, а тиме и смањење стопе рецидивизма у вршењу кривичних дјела.

Недостаци ресторативне правде су: неизвршење обавеза од стране учиниоца у ресторативном поступку, те неповјерење и неспремност жртава да опросте учиниоцима кривичног дјела⁶.

3. МОДЕЛИ РЕСТОРАТИВНЕ ПРАВДЕ

Четири основна модела ресторативне правде су: *victim offender mediation* (медијација између учиниоца и жртве⁷); *community reparative board* (вијеће за репарацију)⁸; *family conference* (породична конференција) и *circle*

⁵ Види Allison Morris, „Critiquing the critics: a brief response to critics of restorative justice“, *The British Journal of Criminology*, 42, no. 3 (2002): 596-615.

⁶ Види Annalise A. Acorn, *Compulsory compassion: a critique of restorative justice* (Vancouver: University of British Columbia Press, 2004), 357-364.

⁷ Види Kathleen Daly, *Conferencing in Australia and New Zealand: variations, research findings, and prospects*. In: Morris, A., Maxwell, G. eds. *Restorative justice for juveniles: conferencing, mediation and circles* (Oxford: Hart Publishing, 2001), 59-83.

⁸ Gordon Bazemore, Curt Griffiths, „Police reform, restorative justice and restorative policing“, *Police Practice and Research*, 4, no. 4 (2003): 1-1.

sentencing (суђење у кругу)⁹. Они се заснивају на четири основна принципа¹⁰: успостављане равнотеже поремећене кривичним дјелом или сукобом у заједници и друштву и поправљање учињене штете; намирење штете оштећеној страни; стварање услова да учинилац разумије и преузме одговорност за своја дјела; помоћ у промјени и поправљање будућег понашања учиниоца. Ако се узме у обзир један други, а не искључиво правни приступ, наведеним принципима би требало дати и: приоритет је подршка жртви и њен опоравак; учиниоци прихватају одговорност за извршено дјело; дијалог треба да доведе до свеобухватног разумијевања; покушај да се исправи учињена штета; учиниоци настоје да избјегну поновно противправно понашање и помоћ друштвене заједнице у реинтеграцији жртве и преступника.

Ресторативна правда се може примјењивати прије покретања кривичног поступка, у кривичном поступку и у току извршења кривичне санкције. Да би се провео програм преусмјеравања, требају се имати у виду сљедећи принципи:

- приступ формалном систему остаје као опција прије, током и након процеса преусмјеравања (одвраћања);
- било која одлука која произађу из система преусмјеравања мора бити у складу са међународним и националним стандардима о људским правима;
- на младе не треба вршити притисак да би признали кривицу и учествовали у процесу преусмјеравања;
- тешка кривична дјела (нпр. убиство и силовање) морају се третирати у складу са формалним процедурама¹¹.

Традиционални кривични поступак карактеришу формализам, ригидност и заснивање одлуке суда у великој мери на доказима прикупљеним у претходном поступку. Поступајући у кривичним стварима, судови су заокупљени утврђивањем чињеница о томе шта се, када и како догодило, не показујући отвореност према проблему који је повод за активирање механизма кривичне реакције¹². Утолико, и поред уочених разлика у погледу дефинисања концепта ресторативне правде, може да се примијетити да она

9 Gordon Bazemore, Mark Umbreit, *Comparison of four restorative conferencing models* (The Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention - OJJDP, 2001).

10 Види Ђопић, „Појам и основни принципи ресторативне правде“, 25-35.

11 Види Robert L. Peters, *How restorative justice is able to transcend the prison walls: a discussion of the restorative detention project*. In: Weitekamp E.G.M., Kerner H.J. (ur.) *Restorative justice in context - international practices and directions* (Devon: Willan Publisher, 2003), 95-122.

12 Види Сања Ђопић, „Ресторативна правда и кривичноправни систем“ (докторска дисертација, Ниш: Универзитет у Нишу, Правни факултет, 2010).

за већину заговорника ипак представља конструктиван одговор на криминалитет, који тежи поправљању штете од повреда и нарушених односа као последица извршеног кривичног дјела, а не одмазди и кажњавању, односно продубљивању конфликта и структуралне неправде¹³. С друге стране, опште стање правосуђа у БиХ даје разлоге за забринутост у погледу, како правне сигурности тако и његове независности. Постојање неколико правних поредака и расцјепканост правосуђа отежава да БиХ испуни захтјеве за досљедност, прецизност, стабилност и досега свог законодавства и судске праксе, као и да задовољи различите аспекте институционалне и индивидуалне независности правосуђа¹⁴.

4. О ПРАВЕДНОЈ ДРЖАВИ И ДРУШТВУ

Два главна појма етике су исправност и добро. Због једноставности, претпоставимо да су главна примарна добра којима друштво располаже: права, слободе, могућности и приходи и богатство. Дакле, „неправда су једноставно неједнакости које нису свакоме од користи“¹⁵. Правда која је спора и неефикасна - такође је неправда за жртве. Споразум о кривизи са учиниоцем кривичног дјела такође је углавном неправедан према жртвама кривичних дјела, а посебно је неправедно условно и благо кажњавање учинилаца тежих кривичних дјела, о чему свједоче и неке пресуде за ратне злочине у Босни и Херцеговини. То је један од разлога због чега грађани немају повјерење у правосуђе и тврде да не постоји владавина права.

Полазимо од тезе егзистирања високе корелације између владавине права (*rule of law*) и правне државе. Правна држава респектује владавину права (енгл. *state respecting the rule of law*, њем. *rechstaat*, франц. *état de droit*). Склони смо прихватити становиште да је способност тог начела да буде водеће начело појединца и народа у реализацији респективних циљева, да осигура дјелотворност (и демократичност) при остваривању сагласности, стабилности и супремације у односу на државне службенике, те да буде инструмент независне судске власти¹⁶. Међутим, када је правосуђе исполитизирано и корумпирано, правда постаје недостижан идеал.

13 Ћопић, „Појам и основни принципи ресторативне правде“, 33.

14 Европска комисија за демократију кроз право (Венецијанска комисија), Мишљење о правној сигурности и независности правосуђа у Босни и Херцеговини, усвојено на 91. пленарној сједници (Венеција, 15. и 16. јуна 2012. године, https://ec.europa.eu/croatia/News/vladavina_prava...

15 Џон Ролс, *Теорија правде* (Београд: ЈП Службени лист СРЈ, 1998), 72.

16 Звонимир Лауц, „Начело владавине права у теорији и пракси“, *Правни вјесник*, год. 32, бр. 3-4 (2016): 48.

Концепт уставне владавине (*constitutional governance*) утемељен је на идејама владавине права и конституционализма, што се своди на идеју покорвања законима, а не људима. „Уставна владавина постоји када је сваки носилац власти ограничен уставом и правом¹⁷. Формална страна владавине права указује да појединци морају бити у могућности знати унапријед правила како би могли своје понашање ускладити с њима (*if-then*). Значи, важна је предвидљивост и сигурност за правне учеснике. „Протагонисти формалног аспекта владавине права углавном узимају инструментална ограничења обављања државне власти“¹⁸. Владавина права, према овом схватању, постоји само онда када се правни систем гради на одређеном јавном моралу. Сугерише се да владавина права „ставља на пиједестал моралне и вриједносне садржаје, тако да се владавина права доживљава као средиште праведног друштва, везујући се за идеје истине, добра и лијепог (Аристотел)“¹⁹.

Начело савјесности и поштења и начело праведности, као општа начела која произилазе из правних поредака држава чланица, вриједи и у праву Европске уније²⁰ и без изричитог навођења у правним актима ове уније. Суд Европске уније њихово важење сматра „тако природним да их примјењује без додатног образложења“²¹. Начело легитимних очекивања заправо подразумијева „очекивање правних субјеката да се садржина правних прописа не разликује од онога што се од њих разумно очекује“²². Легитимност је по Ролсовом мишљењу идеја слабија од идеје правде и намеће слабија ограничења у погледу практичног поступања²³. Демократске одлуке и закони су легитимни када су донијети у складу са прихваћеном легитимном демократском процедуром. Неправда исхода легитимне демократске процедуре подрива њену легитимност. „Прије сагласности о неправди, исходи легитимне процедуре су легитимни, какви год били“²⁴.

17 *Ibid.*

18 R. Peerenboom, “Varieties of Rule of Law”, in *Asian Discourses of Rule of Law: Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the US*, 2004. Наведено према: S. Chesterman, “An International Rule of Law?”, *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56, (2008): 331–361. Наведено према: *Ibid.*, 51.

19 Лауц, „Начело владавине права у теорији и пракси“, 51.

20 Види Звонимир Лауц, *Acquis Вијећа Европе и хрватска локална самоуправа, Уставне промјене Републике Хрватске и Европска унија* (Сплит: Свеучилиште у Сплиту, Правни факултет, 2010), 74-98.

21 Златан Мешкић, Алаудин Бркић, „Заштита потрошача од неправедних уговорних одредби – Усклађивање облигационог права БиХ са Директивом 93/13/ЕЕЗ“, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, број 4 (2010): 54.

22 *Ibid.*, 57.

23 Види Џон Ролс: „Одговор Хабермасу“, *Нова српска политичка мисао*, број 2-3, (1998): 113-159.

24 Вељко Дубљевић, „Разлика између правде и легитимности као основа за тумачење Ролсовог Права народа“, *Политичке перспективе*, број 1, (2012): 50.

Концепт „државе благостања” (*welfare state*) се односи на државу која прихвата принцип да треба учествовати у активностима које требају осигурати свим својим становницима да уживају бар минималне стандарде живљења, здравствене заштите, заштите од незапослености, болести, старости и радне неспособности. „Овај концепт се такође често користи када се мисли на низ институција (болнице, здравствене установе, агенције за запошљавање и осигурање) које је формирала држава да се збрињавају они који су немоћни“²⁵. Иза свега овога стоји једна стара филозофија о срећи и сретном животу. Благостање значи бити добро, осјећати угодности, пријатности, имати комфор, осјећати потребу и жељу, бити здрав.

Држава благостања осигурава својим грађанима комфоран живот, живот пун угодности, задовољстава и среће. „То држава обећава свима“²⁶. Уколико држава не развије неку врсту активне одговорности за добробит, легитимност државе може остати слаба и неизвјесна: „нема благостања - нема ни државе”, каже оштро Kuhnle.²⁷

Суверена и функционална држава предуслов је за стабилно друштво. Под суверенитетом се подразумијева да држава има права и одговорности, како према властитим држављанима тако и према међународној заједници. Међу одговорностима суверене државе су израда и примјена интеграцијске политике која се темељи на стабилном институционалном и законодавном оквиру²⁸. Конкретно, државе су, у оквиру својих надлежности, дужне свакоме омогућити остваривање људских права и слобода, укључујући и права мањина²⁹. Добро и демократско управљање служи потребама и интересима цјелокупног становништва једне државе. Иако демократија подразумијева владавину већине у политичком одлучивању, она укључује и мјере заштите од злоупотребе већинске власти. „То се постиже стварањем услова за заштиту и учешће мањина у управљању, те усмјеравањем на инклузивни процес управљања у којем учествују сви чланови друштва“.³⁰ „Једнако поступање не значи и истовјетно поступање“.³¹

Савременим кривичноправним системима доминира неколико приступа - кажњавајући, превенцијски, рехабилитацијски и ресторативни, а главна је санкција затворска казна. Резултати истраживања показују сла-

25 Расим Мураговић, *Моћ и немоћ државе благостања* (Сарајево: Институт за истраживање злочина против човјечности и међународног права, 2008), 14.

26 *Ibid.*, 28.

27 *Ibid.*, 32.

28 Љубљанске смјернице о интеграцији разноликих друштава, ОСЦЕ, новембар 2012. године, the Hague, доступне у електронском формату на адреси www.osce.org/hcnm.

29 *Ibid.*, 8.

30 *Ibid.*, 9.

31 *Ibid.*, 11.

бу успјешност кажњавајућих и превенцијских модела, а најучинковитијим у смањену рецидивизма показале су се санкције алтернативне затворској казни. То значи да систем злочинцу опрашта злочин уколико га не понови у одређеном времену, што је на одређени начин неправда према жртвама кривичних дјела. Споразум о кривици са учиниоцем кривичног дјела склапа се и без консултовања и одобрења жртве, што је такође неправедно према жртвама кривичних дјела. Управо због тога, а посебно због дуго-трајних кривичних поступака, жртве не само да не досегну прави вид сатисфакције кроз адекватну казну за починиоце кривичног дјела, већ бивају вишеструко секундарно виктимизирани, посебно кроз „суочавање са учиниоцем злочина“ у „унакрсном испитивању“.

5. ДИСКУСИЈА О ПРАВДИ ЗА ЖРТВЕ

Иако су савремени кривични системи више усмјерени на кажњавајућу парадигму, рехабилитација ипак и даље има важну улогу. Њен значај подстакнут је студијама које су доказале могућност успјешне рехабилитације. Међутим, и рехабилитација има своја ограничења и илузорно је очекивати да се могу рехабилитовати сви преступници³². Наиме, да би рехабилитација била успјешна, нужно мора бити слободно прихваћена и подразумијева мотивацију преступника за промјеном³³. Другим ријечима, не може се рехабилитовати онај ко то не жели. Надаље, истраживања показују да је рехабилитација успјешна једино ако се проводи преко квалитетних програма и досљедно³⁴.

Модел ресторативне правде, иако у пракси показује позитивне резултате, у Европи је прилично запостављен³⁵. Међутим, можда је највећа заслуга овог модела издвајање одређених принципа који су доказано нужни за успјешну рехабилитацију. Анализом постојеће литературе, Малоић (2016.) издваја следеће принципе нужне за успјешан рехабилитацијски третман: „индивидуализирани приступ и усмјереност на факторе ризика и

32 Сњежана Малоић, „Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community“, *Криминологија & социјална интеграција*, вол. 24, број 2, (2016): 140-165.

33 Види Mary Memurran, Tony Ward, „Motivating offenders to change in therapy: an organizing framework“, *Legal and criminological psychology, The british psychological society*, volume 9, issue 2, (2004): 295-311.

34 Ђуро Абрамовић, *Кажњавање починитеља казних дјела - основни модели и могућности пасторалног рада* (Осијек: Свеучилиште Josipa Jurja Strossmayera у Осијеку, Католички богословни факултет у Такову, 2017), 66.

35 Малоић, *Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community*, 143. Види и Martin Jelínek, Andrea Matoušková, „In the name of the victim: Victim perspective in criminal proceedings with a focus on the post-sentence level“, *Ljetopis socijalnog rada*, 22, no. 1 (2015): 139-154

криминогене потребе; уважавање постигнућа, снага и интереса учиниоца; актуарска процјена ризика, уз стручно просуђивање; усклађивање броја, врсте и интензитета с процијењеним нивоом ризика; уважавање све три компоненте начела респонзивности; мултимодалне интервенције, уз процедуре којима се осигурава континуитет унутар и између програма или других активности; реализација интервенција у што отворенијим условима; изградња подржавајућег професионалног односа; јачање интринзичне мотивације и остваривање конструктивне сарадње с учиниоцем; когнитивно-бихевиорални приступ, уз позитивна поткрјепљења просоцијалног понашања; усвајање и вјежбање нових вјештина; јачање личног и социјалног капитала; непосредна подршка у примарној заједници; постојање мјера којима се осигурава да се програми (интервенције) пружају како су и замишљени; мјерење релевантног процеса (праксе), уз пружање мјерљиве повратне информације; примјерена едуцираност пробацијских службеника за процјену и пружање различитих облика интервенција; развој организацијског контекста и професионалне културе усмјерених на учинковито обављање пробацијских послова и смањење рецидивизма³⁶.

Можемо рећи да се модерни кривични систем налази у некој врсти дивергенције³⁷. Наиме, с једне стране су тежње за хуманим кажњавањем које се очитују у пропагирању алтернативних санкција, а, с друге стране, затворска популација изразито је висока у готово свим европским, а посебно у америчким државама и у сталном је порасту³⁸. Надаље, вјеројатно је највећи проблем модерних кривичноправних система у избору санкција којима би се наведене сврхе оствариле. Наиме, оне се показују потпуно неприкладним, а самим тиме и изразито неучинковитим. Примјера ради, од затворске се казне очекује рехабилитација преступника, а већина истраживања показује да она не само да има слаб рехабилитацијски потенцијал, него изразито неповољно дјелују на преступника, његову породицу и читаво друштво, те је у својој основи изразито криминогена. У таквом „расцјепу између емпиријских чинјеница и устаљене праксе - можемо тражити узроке слабе успјешности борбе против криминала“³⁹.

Даљи развој политике кажњавања требало би усмјерити према јачању услова квалитетне рехабилитације. Првенствено се мисли на смањење за-

36 Абрамовић, *Кажњавање починитеља казних дјела - основни модели и могућности пасторалног рада*, 67.

37 Види Brian D. Loader, *Young citizens in the digital age: Political engagement, young people and new media* (London: Routledge, 2007).

38 Види Lawrence E. Cohen, „Modeling Crime Trends: a Criminal Opportunity Perspective“, *Journal of Research in Crime and Delinquency (JRCDD)*, volume 18, issue 1 (1981), 138-164.

39 Абрамовић, *Кажњавање починитеља казних дјела – основни модели и могућности пасторалног рада*, 73.

творске популације, даље пропагирање алтернативних санкција, те израду квалитетних програма што би имало позитивне учинке за преступника и читаво друштво.

У Праву народа је Џон Ролс, излажући идеју права народа, као реалистичку утопију, изразио наду да ће народи научити усклађивати дјеловање својих државних власти унутар ширих облика политичке, привредне и друштвене сарадње. Теорија праведности је дио рационалног избора, то је консензусна теорија праведности. Чак се Ролс поиграва и каже „контингентна - оно што су стране договориле у непристраној позицији изворног положаја“⁴⁰.

Праведност поступака зајемчених процедуралним прописима друштвених институција засигурно доприноси самопоштовању сваке особе, а супротни поступци их поништавају. Праведност смислено укључује непристраност. Праведност мора бити непристрасна. Моралност је обиљежје људског бића. Емоционални осјећај срама изазван је одступањем од интелигибилног осјећаја исправности и праведности. „Срам је посљедица изазвана због овог одступања“⁴¹.

Добро уређено друштво је уобличено тако да унапређује добро својих чланова и учинковито је уређено, уз помоћ јавног поимања праведности. То је друштво у којем свако усваја и зна да сви остали усвајају иста начела праведности, те основне друштвене институције задовољавају ова начела. „Праведност је као непристраност уоквирена у складу са овом идејом друштва“⁴². Добро уређено друштво је оквир усклађивања идеје друштвеног уговора и праведности као непристраности. „Праведност је као непристраност морална мјера (критериј) за процјену сваког друштва“⁴³. Ако се пронађе начин да се оправдају начела која ће и грађани прихватати као праведна, оправдана је и вјера у могућност праведног друштва. „Губитак вјере у могућност праведног демократског друштва има големе практичне посљедице“⁴⁴.

40 Марко Јакић, *Ethical Foundation of John Rawls' Theory of Justice* (Загреб: Филозофски факултет, 2018), 12.

41 *Ibid.*, 31.

42 John Rawls, *A Theory of Justice* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999), 397.

43 Јакић, *Ethical Foundation of John Rawls' Theory of Justice*, 34.

44 Ана Матан, *Теорија политичке легитимности Johna Rawlsa* (Загреб: Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу, 2008), 26.

6. ЗАКЉУЧАК

Легитимност демократских поредака зависна је од дуготрајних напора демократског грађанства уложених како у изградњу демократских институција и пракси, тако и од њиховог непрестаног пропитивања и јавног оправдавања. Обезбјеђење бољих институционалних основа за морално дјеловање не значи аутоматски боље институционалне основе морално аутономног поступања људи. У том контексту, савремени концепт ресторативне правде, као све раширенији у свијету, развио се у склопу тзв. диверзионо правно-социолошког концепта, а своје упориште нашао у идејама „покрета за неформалну правду“. Његова суштина је давање предности неформалним облицима рјешавања конфликта насталог извршењем кривичног дјела. Учесници сукоба који треба ријешити су учинилац, жртва и заједница. Идеалну правду за жртве није могуће постићи, али се мора пронаћи модел који ће жртвама омогућити да се приближе остварењу овог идеала кроз различите моделе ресторативне правде и препусти им избор и активно учешће у остварењу правде.

ЛИТЕРАТУРА

- Абрамовић, Ђуро. *Кажњавање починитеља казних дјела – основни модели и могућности пасторалног рада*. Осиек: Свеучилиште Josipa Jurja Strossmayera и Osijeku, Католички богословни факултет у Ђакову, 2017.
- Acorn, Annalise A. *Compulsory compassion: a critique of restorative justice*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2004.
- Appicciafuoco, Lara. „The Promotion of the Rule of Law in the Western Balkans: The European Union’s Role“, *German Law Journal*, vol. 11, no. 8 (2010): 742–768.
- Bazemore, Gordon, Umbreit, Mark. *Comparison of four restorative conferencing models*. The Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention - OJJDP, 2001.
- Bazemore, Gordon, Griffiths, Curt. „Police reform, restorative justice and restorative policing“, *Police Practice and Research*, 4, no. 4 (2003): 1-1.
- Ћопић, Сања. „Појам и основни принципи ресторативне правде“, *Темид*, вол. 10, број 1 (2007): 25-35.
- Ћопић, Сања. „Развој савременог концепта ресторативне правде - ка већој видљивости жртава криминалитета“, *Темид*, вол. 15, број 2 (2012): 193-206.
- Ћопић, Сања. „Ресторативна правда и кривичноправни систем“, докторска дисертација, Ниш: Универзитет у Нишу, Правни факултет, 2010.
- Daly, Kathleen. *Conferencing in Australia and New Zealand: variations, research findings, and prospects*. In: Morris, A., Maxwell, G. eds. *Restorative justice for juveniles: conferencing, mediation and circles*, (2001): 59-83.

- Daly, Kathleen. *Mind the gap: restorative justice in theory and practice*, In: von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A.E., Roach, K., Schiff, M. eds. *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* (2003): 219-36.
- Дубљевић, Вељко. „Разлика између правде и легитимности као основа за тумачење Ролсовог Права народа“, *Политичке перспективе*, број 1, (2012): 50.
- Heetderks Strong, Karen, van Ness, Daniel W. *Restoring justice*, Routledge, 2nd edition (2002).
- Игњатовић, Ђорђе, Симеуновић-Патић, Биљана. *Виктимологија*. Београд: Правни факултет и Досије студио, 2011.
- Јакић, Марко. *Ethical Foundation of John Rawls' Theory of Justice*. Загреб: Филозофски факултет, 2018
- Jelínek, Martin, Matoušková, Andrea. „In the name of the victim: Victim perspective in criminal proceedings with a focus on the post-sentence level“, *Љетопис социјалног рада*, 22, број. 1 (2015): 139-154.
- Костић, Миомира Конастантиновић-Вилић, Слободанка. *Виктимологија*. Ниш: Правни факултет, Центар за публикације, 2021.
- Лауц, Звонимир. *Acquis Вијећа Европе и хрватска локална самоуправа, Уставне промјене Републике Хрватске и Европска унија*. Сплит: Свеучилиште у Сплиту, Правни факултет, 2010.
- Лауц, Звонимир. „Начело владавине права у теорији и пракси“, *Правни вјесник*, год. 32, бр. 3-4 (2016): 48.
- Lawrence E. „Modeling Crime Trends: a Criminal Opportunity Perspective“, *Journal of Research in Crime and Delinquency (JRCJ)*, Volume 18, issue 1 (1981); 138-164.
- Loader, Brian D. *Young citizens in the digital age: Political engagement, young people and new media*. London: Routledge, 2007.
- Малоић, Сњежана, „Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community“, *Криминологија & социјална интеграција*, вол. 24. број 2, (2016): 140-165.
- McMurrin, Mary, Ward, Tony, „Motivating offenders to change in therapy: an organizing framework“, *Legal and criminological psychology, The british psychological society*, volume 9, issue 2, (2004): 295-311.
- Мешкић, Златан, Бркић, Алаудин. „Заштита потрошача од неправедних уговорних одредби - Усклађивање облигационог права БиХ са Директивом 93/13/ЕЕЗ“, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, број 4 (2010): 54.
- Morris, Allison. „Critiquing the critics: a brief response to critics of restorative justice“. *The British Journal of Criminology*, 42, no. 3 (2002), 596-615.
- Муратовић, Расим. *Моћ и немоћ државе благостања*. Сарајево: Институт за истраживање злочина против човјечности и међународног права, 2008.
- Николић-Ристановић, Весна, Ћопић, Сања. „Programs for female prisoners and positive criminology and victimology: the case of Serbia“, In: Ronel, N., Segev, D. (ur.) *Positive Criminology*, Oxon (New York: Routledge, 2015), 319-338.

- Peters, Robert L. *How restorative justice is able to transcend the prison walls: a discussion of the restorative detention project*. In: Weitekamp E.G.M., Kerner H.J. (ur.) *Restorative justice in context - international practices and directions* (Devon: Willan Publisher, 2003), 95-122.
- Рамљак, Алија, Симовић, Миодраг. *Виктимологија*. Правни факултет, Бихаћ, 2011.
- Ролс, Џон. *Теорија правде*. Београд: ЈП „Службени лист СРЈ“, 1998.
- Ролс, Џон. „Одговор Хабермасу“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, број 2- 3, (1998): 113-159.
- Симовић, Миодраг, Аџајлић-Дедовић, Азра, Симовић, Марина, Симовић, Владимир, Ангелески, Методија, *Критичка виктимологија о жртви, миту и корупцији*. Графомарк – Лакташи, Бања Лука, 2021.
- Симовић, Миодраг, Јовашевић, Драган, Митровић, Љубинко, Симовић, Марина, *Малољетничко кривично право, треће издање (измијењено и допуњено)*. Графомарк Лакташи - Бања Лука, 2021.
- Симовић – Хибер Ивана, *Оквири виктимологије*, Факултет безбједности, Београд, 2009.

RESTORATIVE JUSTICE: THE CONCEPT, BASIC MODELS AND JUSTICE FOR CRIME VICTIMS

Marina M. Simović⁴⁵

Faculty of Law of „Apeiron“ University in Banja Luka

Azra Adžajlić-Dedović⁴⁶

University of Sarajevo, Faculty of Criminalistics,

Criminology and Security Studies

Abstract: Restorative justice is an alternative to the traditional criminal justice system and contains a number of different programs that can be applied at different stages of the proceedings, including diversion from formal criminal proceedings. This justice is fairer than judicial and strives to reconcile the victim and the perpetrator of the crime. The concept of restorative justice is motivated by a more active approach to the victim in criminal proceedings and more humane treatment of the perpetrator of the crime, and by giving the victim and the community the opportunity to participate in the process of rehabilitation of the perpetrator. Repairing damage implies responsibility and obligations, and the responsibility is not determined but is accepted by the perpetrator. In this sense, within the concept of restorative justice, four models have developed in the world, which, despite certain differences, have a common basic idea of achieving these goals. It is stated in the literature as the main objection that such an approach reduces the punishment of the perpetrator of the crime because it is assumed that he would be more likely to be more severely sanctioned by traditional criminal proceedings. However, despite the criticism, evaluation studies of this justice have shown mostly positive results.

The authors deal, among other things, with the advantages and disadvantages, and models of restorative justice. The discussion focuses on the meaning of a just state and society, and considers different variants of justice for victims.

Key words: restorative justice, victim, crime, criminal proceedings, models.

45 Secretary of the Ombudsman for Children of the Republika Srpska and Associate Professor at the Faculty of Law of „Apeiron“ University in Banja Luka.

46 Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies of the University of Sarajevo.